

УДК 347.626

DOI <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2026.02.1.35>

ПРАВОВІ РЕЖИМИ МАЙНА В СІМЕЙНИХ ВІДНОСИНАХ ЗА ПРОЄКТОМ ЦИВІЛЬНОГО КОДЕКСУ УКРАЇНИ

Боднар Т.В.,

*доктор юридичних наук, професор,
професор кафедри цивільного права
Навчально-наукового інституту права
Київського національного університету
імені Тараса Шевченка
ORCID: 0000-0001-7066-453X*

Боднар Т.В. Правові режими майна в сімейних відносинах за проєктом Цивільного кодексу України.

У статті досліджуються положення Книги шостої проєкту Цивільного кодексу України, що покликані регулювати майнові відносини в сімейних відносинах. З'ясовуються особливості правового режиму майна подружжя, а також майна батьків і дітей.

На основі аналізу поняття юридичного режиму майна в сімейних відносинах, як системи норм, та зіставлення його із застосуванням у юридичній літературі та в чинному законодавстві поняттям правового режиму, як певного порядку, робиться висновок щодо заміни в Книзі шостій терміну «юридичний режим» терміном «правовий режим» і пропонується авторське визначення останнього. Виходячи з цього, сформульовано назву та зміст статті Книги шостої щодо правових режимів майна в сімейних відносинах.

Зазначається на позитивні зміни, що стосуються особистого майна подружжя і піддається критиці розуміння спільності майна подружжя, яким охоплюються наявність спільного майна подружжя та особистого майна кожного з подружжя. У зв'язку з цим пропонується нова назва та зміст статті щодо правових режимів спільності і роздільності майна подружжя.

Попри позитивну оцінку врегулювання в оновленому ЦК України правового режиму частки в статутному капіталі корпоративного товариства, зазначається на потребу уточнення в частині регулювання права подружжя на частку не лише в статутному капіталі товариства, а й на частку в складеному капіталі повного і командитного товариств та фермерського господарства, а також права подружжя на пай у підприємницькому кооперативі.

Окрему увагу приділено характеристиці правового режиму роздільності майна батьків і дітей та змінам, що стосуються майна, набутого в результаті спільної праці та за спільні грошові кошти членів сім'ї, зокрема батьками і дітьми.

Звертається увага на те, що майнові відносини в сімейних відносинах регулюються не лише положеннями Книги шостої щодо встановлення правових режимів майна подружжя (законом і договором) та батьків і дітей, але і нормами щодо утримання одного з подружжя (у тому числі на умовах, визначених шлюбним договором) та щодо утримання дитини.

Крім того, регулювання майнових відносин подружжя, батьків та дітей здійснюється низкою норм інших книг проєкту ЦК України.

Ключові слова: майно, сімейні відносини, правовий режим майна подружжя, право подружжя на частку, особисте майно, роздільність майна батьків і дітей.

Bodnar T.V. Legal regimes of property in family relations under the draft Civil Code of Ukraine.

The article examines the provisions of Book Six of the draft Civil Code of Ukraine, which are designed to regulate property relations in family relations. The features of the legal regime of marital property, as well as the property of parents and children, are clarified.

Based on the analysis of the concept of the legal regime of property in family relations, as a system of norms, and comparing it with the concept of the legal regime as a certain order used in legal literature and in current legislation, a conclusion is made regarding the replacement of the term "legal regime" in Book Six with the term "legal regime" and the author's definition of the latter is proposed. Based on this, the title and content of the article of Book Six on the legal regimes of property in family relations are formulated.

Positive changes related to the personal property of spouses are noted and the understanding of the community of marital property, which includes the presence of joint property of spouses and the

personal property of each spouse, is criticized. In this regard, a new title and content of the article on the legal regimes of community and separation of marital property are proposed.

Despite the positive assessment of the regulation in the updated Civil Code of Ukraine of the legal regime of a share in the authorized capital of a corporate company, it is noted that there is a need for clarification in terms of regulating the right of spouses to a share not only in the authorized capital of the company, but also to a share in the composed capital of general and limited partnerships and farms, as well as the right of spouses to a share in an entrepreneurial cooperative.

Special attention is paid to the characteristics of the legal regime of separation of property of parents and children and changes related to property acquired as a result of joint work and with joint funds of family members, in particular by parents and children.

Attention is drawn to the fact that property relations in family relations are regulated not only by the provisions of Book Six on establishing the legal regimes of the property of spouses (by law and contract) and parents and children, but also by the norms on the maintenance of one of the spouses (including on the terms specified in the marriage contract) and on the maintenance of the child.

In addition, the regulation of property relations of spouses, parents and children is carried out by a number of norms of other books of the draft Civil Code of Ukraine.

Key words: property, family relations, legal regime of the property of spouses, the right of spouses to a share, personal property, separation of the property of parents and children.

Постановка проблеми. У процесі рекодифікації цивільного законодавства України регулювання майнових відносин у Книзі шостій «Право сімейне» (далі – Книга шоста) проекту Цивільного кодексу України (Кодексу права приватного [1] (далі – проєкт ЦК України) зазнало істотних змін, що торкнулися не лише структурної організації статей Книги шостої, але сутності багатьох положень стосовно правового режиму майна в сімейних відносинах.

Ці нововведення, що зумовлені не лише оновленням цивільного законодавства, як законодавства, покликано регулювати цивільні (приватні) відносини, але і включенням до оновленого ЦК України як його окремої книги норм сімейного законодавства, яке нині більшою частиною представлене в Сімейному кодексі України, потребують поглибленого наукового дослідження.

Мета статті полягає у з'ясуванні особливостей правового режиму майна в сімейних відносинах, виявленні суперечностей та прогалин в правовому регулюванні майнових відносин подружжя, батьків та дітей, а також внесення пропозицій, спрямованих на удосконалення зазначеного правового регулювання.

Стан опрацювання проблематики. Проблеми окремих аспектів майнових відносин в сімейних відносинах, включаючи правовий режим майна та окремих його видів, розглядалися в працях Т.О. Ариванюк, Т.В. Боднар, К.М. Глиняної, О.В. Дзери, І.В. Жилінкової, О.І. Сафончик та інших українських науковців, проте юридичні режими майна в сімейних відносинах відповідно до проєкту ЦК України наразі не були предметом дослідження.

Виклад основного матеріалу. Перш, ніж розглянути і проаналізувати нові положення Книги шостої, що стосуються правового режиму майна в сімейних відносинах, висловимо кілька загальних суджень та оцінок запропонованих нововведень.

Перш за все, привертає до себе увагу застосування в назві і низці статей Розділу III Книги шостої терміну «юридичний режим», який має замінити більш звичний, вживаний в законодавстві та спеціальній літературі термін «правовий режим» і, очевидно є проявом тенденції заміни в тексті ЦК України терміну «правовий» на «юридичний» (ми не маємо на увазі нормативно-правовий або правовий акт чи правовідносини, в назвах яких вживається визначення «правовий»), що, на наш погляд, ставить під сумнів передбачену п. 2 ч. 3 ст. 65 Закону України «Про правотворчу діяльність» [2] можливість застосування судом аналогії права для подолання правової прогалини у випадках, передбачених законом. Разом з тим, в статтях інших книг проєкту ЦК України, в яких йдеться про майно, термін «юридичний режим» не вживається.

Попри застосування в назві Розділу III Книги шостої конструкцію «Юридичні режими майна в сімейних відносинах», визначення поняття юридичного режиму міститься лише ст. 1578 щодо юридичного режиму подружжя, хоч в зазначеному Розділі йдеться також про юридичний режим майна батьків і дітей (Глава 104), визначення якого в Книзі шостій відсутнє.

Визначення поняття режиму відсутнє і в Главі 97 Книги шостої, в якій йдеться про режим окремого проживання подружжя, у разі встановлення якого на майно, набуте дружиною та чоловіком, не поширюють юридичний режим спільності майна подружжя, якщо іншого не встановлено договором (ч. 1 ст. 1505).

Частина 1 ст. 1578 визначає юридичний режим майна подружжя як систему норм, встановлених законом або договором, що обумовлені укладенням шлюбу або його припиненням та регулюють майнові відносини подружжя між собою та з третіми особами.

З подібним визначенням важко погодитися, виходячи, передусім, з безпідставного, на наш погляд, ототожнення понять режиму і системи норм.

Сучасний словник іншомовних слів [3, с. 586] пропонує розуміти термін «режим» (від франц. *regime*) систему правил, заходів, які необхідні для якоїсь мети, а Великий енциклопедичний юридичний словник пояснює режим як встановлений національним законодавством і нормами міжнародного права особливий або окремий порядок регулювання суспільних відносин [4, с. 789].

Прикладом саме такого розуміння поняття правового режиму можуть бути закони України «Про правовий режим воєнного стану» [5], «Про правовий режим надзвичайного стану» [6], «Про правовий режим майна у Збройних Силах України» [7], в перших статтях кожного з яких визначається поняття відповідно воєнного стану, надзвичайного стану та військового майна – об'єктів, стосовно яких встановлюється певний правовий режим.

Згідно з ч. 2 ст. 4 Закону України «Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України» [8] правовий режим тимчасово окупованої території передбачає *особливий порядок* (курсив наш. – авт.) забезпечення прав і свобод громадян України, які проживають на тимчасово окупованій території.

Відтак, вважаємо, що і в Розділі III Книги шостої термін «юридичний режим» доцільно замінити загальноприйнятим терміном «правовий режим».

Якщо виходити з визначення поняття норми права як загальнообов'язкового формально визначеного правила поведінки, що регулює суспільні відносини, яке охороняється і забезпечується державою (ч. 1 ст. 8 Закону України «Про правотворчу діяльність» [9]), то логічно припустити, що визначення в Книзі шостій юридичного режиму майна як системи норм стосується лише закону, оскільки зміст договору (шлюбного, про управління спільним майном подружжя) складають його умови, але не норми.

Виходячи з цього, пропонуємо, по-перше, викласти назву Розділу III Книги шостої в такій редакції: «Правові режими майна в сімейних відносинах», по-друге, включити до Книги шостої окрему статтю, в якій: а) сформулювати загальне визначення поняття правового режиму майна в сімейних відносинах; б) визначити види правових режимів майна в сімейних відносинах. Запропонована стаття могла б виглядати таким чином:

«Стаття ... Правові режими майна в сімейних відносинах»

1. Правовий режим майна в сімейних відносинах – це встановлений законом або договором обумовлений укладенням шлюбу або його припиненням порядок регулювання майнових відносин подружжя між собою та з іншими особами.

2. Залежно від належності майна в сімейних відносинах діють такі правові режими майна:

- а) режим спільності майна подружжя;
- б) режим роздільності майна подружжя;
- в) режим роздільності майна батьків і дітей».

Як зазначала І.В. Жилінкова, режим спільності майна подружжя передбачає об'єднання майна подружжя (повністю чи певної частини) в єдину майнову масу та встановлення низки спеціальних правил по його володінню, користуванню та розпорядженню [10, с. 88].

Стаття 1584 встановлює презумпцію *спільності майна подружжя*, згідно з якою вважається, що кожна річ (майно), набута за час шлюбу, належить до спільного майна подружжя. Майно належить до спільного майна подружжя, навіть якщо один з подружжя не мав самостійного доходу.

Подружжя має рівні права на володіння, користування і розпорядження спільним майном і здійснює управління ним за взаємною згодою, якщо іншого не встановлено домовленістю між ними.

Натомість, ст. 1585 визначає види майна, які є *особистим майном кожного з подружжя*. Нова редакція цієї статті відмовилась від конструкції «особиста приватна власність дружини, чоловіка», яка вживається в ст. 57 чинного СК України, оскільки таке право власності не передбачене ні Конституцією України, ні ЦК України. Разом з тим, включення до змісту юридичного режиму спільності майна подружжя спільного майна подружжя та особистого майна кожного з подружжя викликає заперечення, оскільки різниця в майнових об'єктах, їх видах та призначенні, джерелах та способах набуття майна у власність зумовлює різні правові режими – спільності і роздільності майна.

Так, згідно з ч. 1 ст. 1599 той із подружжя, кому належить особисте майно, визначає режим володіння та користування таким майном з урахуванням інтересів сім'ї та найкращих інтересів дитини.

Очевидно, що кожен з подружжя має можливість спільно володіти і користуватися окремими видами особистого майна іншого з подружжя, проте розпорядитися ним може лише той з подружжя, якому це майно належить на праві приватної власності.

Виходячи з цього, видається необґрунтованим положення ч. 2 ст. 1579 «Юридичний режим спільності майна подружжя», в якій цим поняттям охоплюються наявність спільного майна подружжя та особистого майна кожного з подружжя.

Розуміючи, що в основу такого об'єднання спільного майна подружжя та особистого майна кожного з подружжя покладено концепт спільного набуття (придбання), закріплений в Принципі 4:34 Принципів Європейського сімейного права, що регулюють майнові відносини між подружжям [11], згідно з яким спільне набуття – це режим спільності власності подружжя, що включає спільну власність та особисту власність, все ж пропонуємо закріпити в ст. 1579 два правових режими – спільності і роздільності майна подружжя, виклавши її в такій редакції:

«Стаття 1579. Правові режими спільності і роздільності майна подружжя

1. Правовий режимом спільності майна передбачає наявність спільного майна подружжя.
2. Правовий режим спільності майна подружжя починає діяти з моменту укладення шлюбу, якщо іншого не встановлює договір між подружжям або закон.
3. Набуття подружжям майна у спільну часткову власність не змінює правового режиму спільності майна.
4. Правовий режим роздільності майна подружжя передбачає наявність особистого майна кожного з подружжя».

Безумовно, позитивне значення матиме врегулювання в оновленому ЦК України правового режиму частки в статутному капіталі корпоративного товариства (ст. 1587) з погляду права подружжя на зазначену частку, тим більше, що тривалий час правова природа частки в статутному капіталі товариств є предметом дискусії серед українських науковців.

Загалом можна погодитися з А. Смітюхом, який ще в 2015 році запропонував розуміти корпоративну частку (корпоративний пай) як субститут переданого у власність господарського товариства корпоративного вкладу і оборотоздатний об'єкт прав, право власності на який реєструється у Єдиному державному реєстрі юридичних осіб та фізичних осіб – підприємців, або посвідчується акцією. На його думку, яка підтримана іншими науковцями в частині визнання частки особливим видом майна [12, с. 98 ; 13, с. 42], таке визначення повністю розкриває сутність корпоративної частки (корпоративного паю) як особливого виду майна і об'єкту прав *sui generis* – оборотоздатного субстрату корпоративних прав [14, с. 93].

Непослідовністю і спірністю висновків характеризується і судова практика [15], що зумовлено, на наш погляд, тим, що ні ЦК України, ні закони України «Про господарські товариства» [15] та «Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю» [16], ні нормативно-правові акти про кооперацію [17; 18] не визначають чітко і однозначно правового режиму частки в статутному (складеному) капіталі товариства чи паю в кооперативі з погляду права на них як на майно в сімейних відносинах.

Разом з тим і редакція ст.1587 потребує уточнення в частині регулювання права подружжя на частку не лише в статутному капіталі, а й на частку в складеному капіталі повного і командитного товариств та фермерського господарства, а також права на пай у підприємницькому кооперативі. Ці упущення доцільно усунути в процесі опрацювання проєкту ЦК України.

Положеннями Глави 104 Книги шостої передбачено *правовий режим роздільності майна батьків і дітей*, який означає, що: по-перше, батьки і діти, зокрема ті, які спільно проживають, можуть бути самостійними власниками майна (ч. 1 ст. 1617); по-друге, майно, придбане батьками або одним із них для забезпечення розвитку, навчання та виховання дитини (одяг, інші речі індивідуального користування, іграшки, книги, музичні інструменти, спортивне обладнання тощо), є власністю дитини (ч. 1 ст. 1618); по-третє, аліменти, одержані на дитину, є власністю дитини (ч. 1 ст.1622).

Відмовившись від включення до Глави 104 норми, встановленої ст. 175 СК України щодо права спільної сумісної власності батьків і дітей, ч. 1 якої встановлює, що майно, набуте батьками і дітьми за рахунок їхньої спільної праці чи спільних коштів, належить їм на праві спільної сумісної власності, проєкт ЦК України в ч. 4 ст. 469 передбачає, що майно, набуте в результаті спільної праці та за спільні грошові кошти членів сім'ї, є їхньою спільною сумісною власністю, якщо іншого не встановлює договір, що його укладено письмово.

Оскільки членами сім'ї є, зокрема, батьки і діти (ч. 3 ст. 1472 Книги шостої), то майно, набуте в результаті спільної праці та за спільні грошові кошти батьків і дітей, за загальним правилом є їхньою спільною сумісною власністю. Інше, що може бути встановлене договором: набуте майно є спільною частковою власністю (наприклад, залежно від розміру внеску батьків і дітей).

Питання постає лише щодо наявності у дітей права на укладення договору.

Висновки. Майнові відносини в сімейних відносинах регулюються не лише положеннями Книги шостої щодо встановлення правових режимів майна подружжя (законом і договором) та батьків і дітей, але і нормами щодо утримання одного з подружжя (у тому числі на умовах, визначених шлюбним договором) та щодо утримання дитини.

Деякі особливості регулювання майнових відносин в сімейних відносинах передбачені в інших книгах проекту ЦК України і стосуються, зокрема, відповідальності фізичної особи-підприємця, яка перебуває в шлюбі (ч. 2 ст. 61 проекту ЦК України); майна, набутого подружжям за час шлюбу та набутого в результаті спільної праці та за спільні грошові кошти членів сім'ї (ч.ч. 3, 4 ст. 469 проекту ЦК України; майна фермерського господарства (ст.ст. 467, 468 проекту ЦК України); майна, яке може бути предметом спадкового договору з участю подружжя (ст. 990 проекту ЦК України). Щоправда, стосовно останнього виду майна в ч. 1 ст. 990 проекту ЦК України слова «майно, яке є особистою власністю» доцільно замінити словами «особисте майно», завдяки чому це положення ст. 990 буде узгоджено з термінологією ст. 1585.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Проект Цивільного кодексу України (Кодексу права приватного). Реєстраційний № 14394 від 22.01.2026. URL: <blob:https://itd.rada.gov.ua/62569acc-fca4-457a-9967-3ec17bf75b18>.
2. Про правотворчу діяльність: Закон України від 24.08.2023 № 3354-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3354-20?find=1&text=аналог+#Text>.
3. Сучасний словник іншомовних слів: Близько 20 тис слів і словосполучень / Уклали: О.І. Скопненко, Т.В. Цимбалюк. К. Довіра, 2006. 789 с. С. 586.
4. Великий енциклопедичний юридичний словник / За ред. акад. НАН України Ю.С. Шемшученка. 2-ге вид., переробл. і доповн. К. Юридична думка, 2012. 1020 с.
5. Про правовий режим воєнного стану : Закон України від 12.05.2015 № 389-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text>
6. Про правовий режим надзвичайного стану : Закон України від 16.03.2000 № 1550-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1550-14/ed20140316#Text>.
7. Про правовий режим майна у Збройних Силах України: Закон України від 21.09.1999 № 1075-XIV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1075-14#Text>.
8. Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України: Закон України від 15.04.2014 № 1207-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1207-18#Text>.
9. Про правотворчу діяльність: Закон України від 24.08.2023 № 3354-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3354-20#n110>.
10. Жилінкова І. Правовий режим спільності майна подружжя. *Вісник Академії правових наук України*. 1999. № 3. С. 88-94.
11. Principles of European Family Law regarding Property Relations between Spouses. Commission on European Family Law. URL: <http://ceflonline.net/wp-content/uploads/Principles-PRS-English1.pdf>.
12. Оцел В. Поняття та правова природа частки в статутному капіталі товариства з обмеженою відповідальністю. *Jurnalul juridic national: Teorie si practică*. 2016. № 5. С. 95-99. URL: <http://www.jurnaluljuridic.in.ua/archive/2016/5/23.pdf>.
13. Кухарев О.Є. Правовий режим частки у статутному (складеному) капіталі господарського товариства у сфері інвестиційної діяльності. *Вчені записки ТНУ імені В.І. Вернадського. Серія: юридичні науки*. 2023. Том 34 (73) № 4. С. 41-45. DOI <https://doi.org/10.32782/TNU-2707-0581/2023.4/05>.
14. Смітюх А. Щодо правової природи частки у статутному капіталі господарського товариства. *Правова держава*. 2015. № 19. С. 89-94. URL: <file:///C:/Users/User/Downloads/44421-Текст%20статті-88709-1-10-20150615.pdf>.
15. Простибоженко О., Насирова В. Бізнес під ударом. Поділ між подружжям частки в статутному капіталі господарського товариства. *Юридична Газета*. URL: <https://yur-gazeta.com/publications/practice/civilne-pravo/biznes-pid-udarom-podil-mizh-podruzzhzhyam-chastki-v-statutnomu-kapitali-gospodarskogo-tovaristva.html>.
16. Про господарські товариства: Закон України від 19.09.1991 № 1576-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1576-12#Text>.
17. Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю: Закон України від 06.02.2018 № 2275-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2275-19#Text>

18. Про кооперацію: Закон України від 10.07.2003 № 1087-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1087-15#Text>.
19. Про сільськогосподарську кооперацію: Закон України від 21.07.2020 № 819-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/819-20#Text>.

Дата першого надходження рукопису до видання: 2.03.2026
Дата прийняття до друку рукопису після рецензування: 20.03.2026
Дата публікації: 3.04.2026

© Боднар Т.В., 2026

Стаття поширюється на умовах ліцензії CC BY 4.0